

Marshall-planens betydning for dansk økonomi

Jeg vil gå frem på den måde at jeg først interesserer mig for sammenligninger mellem det første og det sidste Marshallår og også kommer noget ind på langtidsprogrammet, og derefter ser lidt nærmere på det faktiske forløb periode for periode fra 1948 og frem til 1952 opdelt i tre efter min mening naturligt afgrænsede tidsrum.

Først et par officielle vurderinger. Udenrigsministeriet har i 1952 udsendt to forskellige pjecer om Danmark og Marshallplanen. Den ene på dansk: »Danmark og Marshallplanen«, den anden på engelsk: »Denmark and the Marshallplan«. Man kunne tro den engelske var en oversættelse af den danske, men det er den aldeles ikke. Det er to helt forskellige pjecer. Den danske har forfatternavn på. Den er udarbejdet af sekretær i udenrigsministeriet cand. polit. H. Tabor Rasmussen, nu kendt som ambassadør Hans Tabor, og den er dateret 1. februar 1952. Den lægger hovedvægten på samarbejdet inden for OEEC, den behandler kun virkningerne for Danmark i et kort afsluttende kapitel, og jeg mener at konklusionerne i dette kapitel, denne officielle vurdering på et tidspunkt, hvor man var meget tæt på afslutningen af Marshallperioden, kan sammenfattes på følgende måde:

Vedtagelsen af Marshallhjælpen betød en værdifuld håndsrækning til den dan-

ske befolkning. Betydningen af denne hjælp, der for hovedpartens vedkommende blev ydet som gave, fremgår ikke alene af beløbets størrelse, men navnlig af sammensætningen af den import, som hjælpen muliggjorde. Af særlig betydning har det endvidere været, at de europæiske betalingsordninger skabte finansieringsmuligheder for den nødvendige import fra andre medlemslande. Marshallhjælpen har endvidere bidraget til sanering af de indre økonomiske forhold og modvirket inflationstendenserne gennem den opslugning af købekraft, som bindingen i Nationalbanken af importørernes indbetalinger betød. Resultatet har været, at der i perioden fra 1947 til 1951 har været en produktionsstigning for industrien på godt 40% og for landbruget på godt 45%, en mængdemæssig stigning i importen fra de øvrige medlemslande på 70% og i eksporten på næsten 100% opretholdelse af høj beskæftigelse, en stigning i den samlede investering på 30%, og en forøgelse af bruttonationalproduktet på 17%. Det må imidlertid erkendes, skriver så udenrigsministeriet, at Marshallplanen, herunder navnlig liberaliseringsbestræbelserne, i stigende grad har gjort den økonomiske udvikling i Danmark afhængig af udviklingen i de øvrige medlemslande. Der har derfor været et dansk ønske, at der gennem betalingsunionen eller OEEC's øvrige virksomhed skabes tilstrækkelig tilskyndelse for samtlige medlemslande til at opretholde høj økonomisk aktivitet, fuld beskæftigelse. Til sidst: hedder det at

Professor

selvom det udvidede internationale samkvem således rummer visse farer for dansk økonomi kan vi med tilfredshed se tilbage på de fremskridt der er nået.

Samme år 1952 men senere på året kom så fra udenrigsministeriet en engelsksproget pjece med samme titel »Denmark and the Marshallplan«. »Final survey« står der uden nogen angivelse af forfatter. Som allerede sagt er det på ingen måde en oversættelse af den danske, men den er helt klart skrevet med henblik på et udenlandsk publikum, specielt vel et amerikansk publikum. Det afsnit der hedder conclusion står mærkeligt nok midt i pjecen og det er ikke længere end at jeg synes den kan citere det i sin helhed. Det er ret politisk betonet:

The trend under the Marshall Plan involved a number of very encouraging developments.

The production apparatus was renewed and increased, thanks to imports and large domestic production of capital goods. This created the conditions necessary for larger exports that were to make it possible to achieve equilibrium on the balance of payments. A large number of the previous obstacles to trade and payments between the Western European countries were removed through the establishment of the European Payments Union and the liberalization efforts of the OEEC. Denmark also benefited under this development although agricultural products so dominating in Danish foreign trade, had only been liberalized to a very modest extent by the other participating countries.

Production and employment were and are still at a high level, partly because exports rose more than anticipated.

Current payments relations with the rest of the world as a whole appear to have been brought into equilibrium by the end of the Marshall Plan and thus, one

of the most important goals has been reached.

In many ways, developments since 1948 turned out differently than had been expected at the time:

The deterioration of the terms of trade resulting from the devaluations and the Korean war and re-armament could not have been foreseen. The deterioration of the terms of trade in relation to 1949, including the invisible items, may be estimated at about 500 mill. kr. in 1950 and about 1.100 mill. kr. in 1951, which is almost equivalent to the total Marshall Aid received by Denmark.

It was also difficult to foresee that Danish exports of dairy products would meet as large obstacles in the United States as turned out to be the case. Just when a market for cheese in the United States had been developed, quantitative restrictions were imposed in the summer of 1951 on American cheese imports. Annual exports, of some 20.000 tons of butter to the United States envisaged in Denmark's Long Term Program, which would have earned almost 150 mill. kr. in dollars, were prevented through the denial of American import licenses.

On the other hand, as already mentioned, shipping income in dollars was substantially larger than expected, and imports were less. Accordingly, the bilateral deficit in relation to the Western Hemisphere roughly conformed to estimates.

Among the goals set up in the Long Term Program for the development of the balance of payments during the Marshall period, there remains only one that miscarried completely, i. e. the possibility of converting sterling to dollars. Under present conditions, there is every indication that Denmark herself will have to earn the needed dollars for an indefinite period of time. In view of this, it is extremely im-

portant that Denmark be given a reasonable chance of competing on equal terms with domestic producers on the American market and not be subjected to import embargoes, quantitative restrictions or prohibitive tariffs.

Og til sidst:

The decisive improvement of the competitive position of the Danish economy may largely be ascribed to the generous American aid extended to Denmark under the Marshall Plan and it would be very much in accord with ideas behind the Marshall Plan, if Denmark were now given the opportunity of earning on the American market the dollars indispensable to her economy. This would be the best proof that the Plan had been successful.

Det er klart, at det er et politisk manifest beregnet på at blive læst af opinionsdannere i specielt USA. Det forekommer mig lidt overdrevet, at det til sidst siges, at den afgørende forbedring af vores konkurrenceevne skyldes den amerikanske hjælp. Det turde vel være klart at devalueringen har spillet en rolle i den sag, og den var jo da ikke direkte et led i den amerikansk hjælp.

Så skal jeg endvidere nævne, at dette Final Survey fra udenrigsministeriet i 1957 i anledning af tiåret for Marshallhjælpen blev afløst af et endnu mere »Final Survey« i form af en duplikeret redegørelse som har det nyttige ved sig at den indeholder meget udførlige tal for alt, hvad der vedrører Marshallhjælpen, og på den måde er en nyttigt kildemateriale. Der er kun en bemærkning jeg skal citere, nemlig om langtidsprogrammet: »Der er næppe tvivl om«, og det er altså udenrigsministeriet, der siger det i 1957, »at det dansk langtidsprogram af mange herhjemme bedømtes som værende for optimistisk. Tre års træghed i genopbygningsarbejdet var den baggrund hvorpå det

blev vurderet. De økonomiske mål, som programmet indholdt - en stigning i forhold til førkrigsproduktionen på 30% for industrivarer og 15% for landbrugsvarer - blev imidlertid nået endda hurtigere end forudset.«

I alle de tre publikationer fra udenrigsministeriet gøres også rede for de mere specielle aspekter af Marshallhjælpen som vi var inde på i går - levering af forskningsudstyr, studierejser og counterpartmidlernes anvendelse i det hele taget. Det samlede kronebeløb blev 1820 millioner kr., hvoraf de 1655 millioner modsvarer tilskud, resten lån. 86 af disse millioner kr. blev brugt til betaling af amerikanske regeringsudgifter her i Danmark og det betyder jo i virkeligheden, at noget der ville svare til formentlig 15 millioner dollars fik vil ikke i dollars som vi ellers ville have fået, men de blev i realiteten betalt gennem Marshallhjælpen. Om resten gælder, at 899 millioner medgik til nedskrivning af reguleringskontoen, at 535 millioner gik til de mange forskellig tilskuds- og låneordninger, og et beløb på 135½ million gik til militære anlægsudgifter. Om dette sidste vil jeg tilføje til diskussionen, at de penge blev brugt meget langsomt, endnu ved udgangen af 56 var der kun brugt 81 millioner af de 135, og om beløbs størrelsesorden kan man så i øvrigt anføre at vores årlige forsvarsudgifter i meget grove tal har været ca. 300 millioner i 1948, omkring 500 millioner i 1951 og steg til op imod 900 millioner i 1953, men der var jo også andre amerikanske tilskud i den sammenhæng.

Jeg troede til at begynde med, at de 1655 millioner over counterpartmidlerne egentlig var et ganske stort beløb, men spredt over en lang årrække er det jo ikke de store sager det drejer sig om. Af røster fra samtiden kan jeg ikke dy mig for at citere nogle ord af Jørgen Pedersen om

langtidsprogrammet: »Blandt de betingelser vi har måttet gå med til for at få del i Marshallhjælpen er saneringen af vores pengevæsen, men i den fireårs plan vi har overgivet til OEC forudsættes det ikke, at restriktionerne skal afskaffes. Tværtimod siges det udtrykkeligt at de mål man deri opstiller skal gennemføres ved importregulering, investeringskontrol og rationeringer. Hvad man i dette dokument synes at tilstræbe er, at betalingsforholdet over for udlandet er i balance. I parentes bemærket forekommer det mig at være et overordentligt beskedent mål at sætte sig, da dette formentlig til enhver tid kan nås, når man ikke viger tilbage for at tvangsregulere hele udenrigshandelen hvad man jo efter det fremsendte program ikke gør, og hertil kommer at dette mål opfyldes ganske af sig selv når man ikke længere kan opnå kredit i udlandet«.

En typisk Jørgen P. bemærkning.

Og så lige et enkelt ord af Ejvind Bartels: »OEEC har ikke formået gennem en koordinering af de vesteuropæiske landes genopbygningsplaner at hidføre den rationalisering af europæisk erhvervsliv som er nødvendig. Organisationen har i stedet koncentreret sig om en endeløs gennemgang af de deltagende landes programmer for udenrigshandelen.«

Jeg har ikke fundet noget bare nogenlunde udførligt forsøg offentliggjort på at sammenstille tallene for langtidsprogrammet med de faktiske tal for den økonomiske udvikling, men i mine egne arkiver har jeg et manuskript til et foredrag som jeg holdt omtrent i dag for 34 år siden, altså juli 1953, og i det manuskript er der et par sider der netop bruges til en sådan sammenstilling. Jeg betoner at det ikke er et foredrag, der er holdt for økonomer, og det er derfor ikke meget dybtgående:

»Jeg husker at da jeg for 5 år siden læste den danske regerings langtidsprogram

forekom det mig, at de resultater man ventede at nå i 1952/53 på mange punkter var større, end jeg dengang anså for sandsynlig at man faktisk kunne nå, og jeg tror at det var den almindelige mening af programmet var stillet meget optimistisk op. På den anden side har udviklingen faktisk formet sig ganske tilfredsstillende i mange henseender i de forløbne år, så jeg var en smule spændt på, da jeg forleden fik fat i det gamle program igen, hvordan det egentlig var gået. Havde fremskridtet virkelig været så stærkt, at optimismen fra dengang har vist sig berettiget og realistisk! Ja, det må man stort set sige. Egentligt er programmet gået forbavsende godt i opfyldelse, skønt der jo dog er sket et og andet i verden: Oprustning, Koreakrig o.s.v. som man ikke dengang i 48 kunne forudse ville komme.

Vi kan først se lidt på hvordan omsætningen med udlandet stiller sig, det er et felt af det økonomiske liv, som altid spiller en afgørende rolle for Danmark. Her spæde man i 48, at der kunne opnås balance mellem indtægter og udgifter i 52, og det har man faktisk fået eller rettere, man får sikkert et lille overskud. Kalenderåret 52 viste et par hundrede millioner på udenrigsomsætningen og første halvår i år (1953 altså) har næppe været ringere end begyndelsen af 52, så på det punkt er forventningerne i langtidsprogrammet fra for 5 år siden sikkert blevet mere end opfyldt. Det er endda sket på trods af, at priserne på vores import- og eksportvarer har været mindre fordelagtige for os end man for 5 år siden havde regnet med at de ville blive. P.g.a. Koreakrigen er råstofferne endnu så dyre at den danske import bliver forholdsvis dyr i sammenligning med vores eksport af landbrugsvarer, der ikke i så høj grad er påvirket af krigen.

Hvad specielt angår vores dollarbalance, regnede langtidsplanen med at der

skulle være et underskud på $\frac{1}{4}$ milliard i 1952/53. Der var mange som i 48 troede at underskuddet ville blive langt større men faktisk er der sket det mirakel, at det tværtimod er blevet mindre, og at vi i andet halvår af 52 endog havde et lille overskud på vores dollarhandel og det på trods af at USA stadig har opretholdt forbudet mod import af dansk smør, som man ellers i langtidsplanen forudsatte ville falde bort. Jeg må endda føje til, at Danmark fuldtud har opfyldt de krav man fra marshallorganisationen stiller til liberaliseringen af importen, idet mindst 75% af vores import er på friliste, altså finder sted uden at blive generet af importrestriktioner, og alle indenlandske rationeringer af almindelige varer ophævet.

En væsentlig del af forklaringen på den gunstige udvikling i udenrigsomsætningen får man ved at se på hvad der er sket med den indenlandske produktion i disse 5 år. For landbrugets vedkommende har man stort set nået de mål for den animalske produktion, man satte sig for 5 år siden. For en enkelt vare, nemlig ost, er målet dog langt overskredet. Og det afgørende er at denne animalske produktion i det store og hele er nået ved anvendelse af langt mindre kvantiteter af udenlandsk foder end man i langtidsprogrammet havde anset for muligt. Det skyldes igen dels forbedrede metoder i landbrugets behandling og anvendelse af det dyrkede foder, men navnlig at høstudbyttet har været langt større end man havde forudset. For 1952 havde man regnet med en kornhøst på 3,8 millioner tons, men faktisk blev den ikke mindre end 4,6 millioner tons, og der al grund til at tro at et lignende stort høstudbytte vil blive nået også i denne sommer. (Det blev det faktisk).

Industriproduktionen har ikke på tilsvarende måde overtruffet de forventninger man for 5 år siden nærede til udviklin-

gen, men ligger dog nu mindst 15% højere end 48 hvilket nogenlunde svarer til beregningerne, der dengang blev opstillet. Ser vi på skibsfarten er tallene i programmet derimod overskredet. Man havde regnet med, at handelsflåden nu ville være på 1,4 millioner bruttoregistertons, faktisk er den 1,5. Rederierne har sejlet med god fortjeneste en stor del af tiden og har benyttet situationen til at få deres ældre skibe udskiftet med nye og moderne fartøjer.

Et område hvor udviklingen i endnu højere grad er løbet fra planen er automobilbestanden. Man regnede dengang med, at der ved udgangen af 52 ville være 166.000 biler i Danmark. Faktisk var der 209.000, altså mere end 25% over det ventede antal, og i første halvdel af 53 er tallet yderligere vokset hurtigere end nogensinde før. Importen af biler er nu fri sådan, at den køber, der ikke har en særlig indkøbstilladelse, skal betale en overpris for bilerne. Resultatet af denne delvis frigivelse er, at bilparken vokser med adskillige tusinde vogne for hver måned der går.

Alt i alt kommer man i sin sammenligning til det resultat, at de planer, der for 5 år siden blev lagt for Danmarks økonomiske udvikling i tiden indtil nu, ingenlunde spændte for vidt og var for optimistiske, men at de tværtimod i en forbløffende grad er gået i opfyldelse og på adskillige punkter oven i købet har været for pessimistiske og bedømt udsigterne for mørkt, og det er et forhold som det kan være ganske nyttigt at minde om nu da de 5 år er gået.

Der er i Danmark som vel alle andre steder på jorden mange som er utilfredse og mener, at der ingen fremgang er tale om, og som kun ser de resultater man endnu ikke har nået, istedet for at hæfte sig ved dem der er virkeliggjort. Faktisk er den jævne danskes forbrug og velstand vokset ganske betydeligt i de sidste 5 år,

og han har det i øjeblikket, hvad materielle goder angår, bedre end nogensinde før i historien. Den nedgang, som krigen og besættelsen førte med sig, er for længe siden indhentet. Levevilkårene er i dag ikke så helt lidt bedre end selv i de bedste år lige før krigen. Det er bl.a. også baggrunden for, at vi nu i sommer har gennemført 3 ugers ferie for meget store dele af befolkningen både blandt arbejdere og funktionærer. Den måned, der nu ligger foran bliver uden tvivl den største feriemåned i Danmarks historie indtil nu.»

Det fremgår af langtidsprogrammet, at man i 48-priser regner med en forbedring af landbrugets nettovalutaindtjening i perioden på 250 millioner op til 52 samtidig med, som det blev nævnt i går, at tilførslerne til hjemmemarkedet forøges med ca. 15% af hensyn til befolkningstilvækst o.s.v. Faktisk steg imidlertid landbrugets valutaindtjening med ikke mindre end 1725 millioner kr. i denne periode, altså det syvdobbelte af de anslåede 250 millioner. Det skyldes selvfølgelig delvis prisstigninger, men alligvel er det indlysende at de 250 millioner i faste priser var et altfor beskeden skøn, og her står vi altså igen ved virkningerne af den serie af usædvanlig gode høstår, vi havde, begyndende med et helt normalt år i 48 og så særdeles gode år, rekordår, i 49, 50, 51, 52 og 53, fem år i træk, mens det gik ned igen i 54.

Også nettofragtindtægten fra skibsfarten blev væsentlig større end skønnet: 600 millioner mod forventet godt 300 millioner. Trods disse uventede store stigninger i valutaindtægter viste betalingsbalancens løbende poster dog kun godt og vel balance i 52 og 53 og blev altså ikke ret meget bedre end programmet forudså, og det afspejler selvsagt den forringelse af vores bytteforhold, som ikke var og ikke kunne være inkluderet i langtidsprogrammets forudsætninger. Den skyldtes jo devalue-

ringerne i september 49 og Koreakrigen fra juni 50. Men denne forringelse af bytteforholdet førte til sådanne kontraktive politiske foranstaltninger, at arbejdsløsheden i 1952 med 12½% blev den højeste man havde haft siden før krigen, mens man i langtidsprogrammet havde regnet med »praktisk talt fuld beskæftigelse.«

Jeg skal endelig nævne at langtidsprogrammet forudsatte en samlet Marshallhjælp på ca. 400 millioner dollars. Med den dollarkurs man havde dengang, ville det svare til 1920 millioner kr. Men faktisk blev hjælpen kun 305 millioner dollars, heri er endda inkluderet de netto-trækningsrettigheder i EPU vi fik, som i øvrigt var noget større end der er blevet diskuteret her, netto 27 millioner dollars for os. Så hjælpen blev altså kun ¾ af det, man havde projekteret med regnet i dollar. Regnet i kroner skete der jo det at dollarens kroneværdi blev forhøjet med 44% og godt og vel halvdelen af dollarhjælpen blev omregnet til den højere kronkurs, så regnet i kroner fik vi 1820 millioner ud af det hvor man havde beregnet 1920 mio., så det blev jo omtrent som beregnet. Men det er selvfølgelig det mindste af det.

Man kan hævde, at det er helt uden fornuftig mening af sammenligne langtidsprogrammets tal med virkeligheden, eftersom de mange vigtige forudsætninger blev ændret undervejs, og man kan sige at det derfor må være et rent tilfælde at mange af tallene alligevel kom til at passe så nogenlunde godt.

På den anden side kan man sige, at når forudsætningerne ændrer sig, så ændrer også den politik man fører sig, og den ændrer sig på en sådan måde, at man prøver på trods af de ændrede forudsætninger af fastholde et vist generelt langtidsmål.

Devalueringerne var i sig selv et stykke

politik som på lang sigt skulle virke gavnlig på konkurrenceevnen. Koreakrigen førte til stram penge- og finanspolitik men dens virkninger løb ud gradvis i løbet af 51/52, så trods ændrede forudsætnin-ger kan det begrundes, at vi alligevel endte i 52 ret nær ved den langtidsbalance der var forudset i 48. Det er altså ikke tilfældigheder altsammen at tallene synes at stemme så rimeligt godt. Det, der måske er det mest tilfældige i økonomisk forstand, er de før omtalte gode høstår eller den del af den gode høst, der skyldes de klimatiske forhold.

Den sidste del af det, jeg ville sige, var at prøve på at dele de fire Marshallår op i tre perioder og se lidt på Marshallhjæl- pens betydning i hver af disse tre perio- der. Det er i høj grad gjort allerede i løbet af i går, så det er ikke så meget jeg kan føje til.

Den første periode er helt naturlig de 1 ½ år fra foråret 48 til efteråret 49. I den periode var Marshallhjælpen klart en udefra kommende faktor af stor økono- misk betydning, og der indtraf ikke andre ændringer som påvirkede forløbet med tilsvarende styrke. Høstudbyttet i 48 var ganske vist 19% højere end i misvækstår- ret 47, men det var først fra 49 man kunne tale om et udbytte der lå væsentligt over, hvad man hidtil havde betragtet som det normale. Og vores tilslutning til Atlant- pagten i foråret 49 fik først virkninger for forsvarsudgifterne i de følgende år. I den- ne første periode var det jo endvidere så- dan at det var selve Marshallhjælpen i dollar, der var det afgørende som påvir- kede vores økonomi. Tre uger efter Jens Otto Krag var gået af som handelsmini- ster skrev han i en artikel dateret 5. okto- ber 1950: denne første periode startede med dollartildelinger, der i de første må- neder næsten havde nødhjælpens karak- ter over for adskillige lande, der faktisk

stod på randen af en katastrofe i retning af standsning af dollarbetalinger, og her- fra gled hjælpen naturligt over i det for- mål at genopbygge produktionen i enkelte lande.

Det europæiske samarbejde lå i denne periode i baggrunden og måtte gøre det, for hvilken aktuel interesse kunne det ha- ve at tale om økonomisk samarbejde med f.eks. Vesttyskland, der endnu var ganske desorganiseret.

Man havde nogle forestillinger om at foretage en vis koordination af investerin- gerne, så de udefra europæiske samar- bejdssynspunkter fulgte en fornuftig plan, men disse tanker kom man ikke langt med. Det var de såkaldte langtids- programmers periode, men i løbet af som- meren 49 blev det klart, at den første ge- nopbygningsrunde var vundet, og deref- ter tog man samarbejdsproblemerne op med større energi.

I juni 48 udsendte man det første dan- ske nationalbudget. Heri budgetteredes for 1948 med et samlet underskud på de løbende poster på 252 millioner kr., men sådan fordelt, at der var små overskud i sterling og i anden valuta, men 355 millio- ner kr. i underskud på dollarbalancen, og det underskud, som her var budgetteret, kunne kun delvis dækkes ved det lån, man havde fået i Verdensbanken plus et bevilget træk på Valutafonden og visse re- dertilgodehavender. »Det beløb der heref- ter resterer påtænkes dækket ved anven- delse af en del af Marshallhjælpen, idet man i importplanen for 48 har inkluderet varer af betydning for landets genopbyg- ning, som forventes finansieret gennem Marshallhjælpen. Det må i øvrigt anta- ges, at Marshallhjælpen til Danmark i 48 vil få et større omfang end det der er på- krævet for at skaffe betalingsmulighed for de i importplanen indeholdte varer, og hvis det viser sig at blive tilfældet, vil der i

årets løb blive mulighed for udvidelse af importen udover de planlagte mængder. Herved vil der blive mulighed for øget tilførsel af varer som foderstoffet, mineraliske olier og landbrugs- og industrimaskiner o.s.v. af væsentlig betydning for fremme af produktion og genopbygning.«

Det fremgår af nationalbudgettet for 49 at disse forventninger gik i opfyldelse. Faktisk fik vi for april, juli og oktober kvartaler 1948 tildelt godt 400 millioner kr. i Marshallhjælp, men kun halvdelen nåede man at disponere over i 48, mens 49 til gengæld i kraft af Marshallhjælpen kunne have et underskud over for dollarområdet på små 600 millioner kr. med en stort set uændret dollarbalance i Nationalbanken.

Tallene for 1949 viser hvordan der i det år sker en kraftig normalisering på de fleste områder. I procent af bruttonationalindtægten var bruttoinvesteringen større i 1949 end den havde været i 38. 22% af nationalindkomsten investeredes mod 19 før krigen. Til gengæld var forbruget lavere, 69% mod 70, det offentlige forbrug uændret 10, men eksporten lavere: 20% mod 23% før krigen, og det sidste var selvfølgelig det penible tal i betragtning af, at Marshallhjælpen ville falde bort til sin tid.

Men disse tal var alligevel sådan, at de skabte en betydelig optimisme også politisk. Satserne for indkomstskatten blev sat ned i foråret 49, så provenuet blev uændret trods stigning i pengeindkomsterne. Når disse kræfter ikke udløste noget inflationspres, skyldtes det i høj grad at opsparringstilbøjeligheden tydeligvis var stigende i 1949.

En konklusion vedførende Marshallplanens betydning for dansk økonomi i denne første periode frem til efteråret 49 kunne komme til at se omtrent sådan ud: Efter en tid med yderst begrænsede mu-

ligheder for import af råvarer og maskiner fra dollarområdet betød en Marshallhjælp på 800 millioner 1948/49 et helt afgørende bidrag til en normalisering af importen både kvantitativt og ikke mindst kvalitativt. 1949 var det år hvor Marshallhjælpen dækkede den største andel af vores samlede import, nemlig op mod 15%, året efter var det faldet til 8% og så til 6% i 51 og kun 1% i 52 og 53. Der er ingen tvivl om, at Marshallhjælpen havde betydning for de optimistiske forventninger i erhvervslivet i denne periode, måske knap så udpræget i industrien, da vel visse dele af industrien frygtede for de kommende liberaliseringer, men meget udpræget i landbrug og skibsfart og også i det politiske liv jvfr. skattenedsættelsen og lempelsen af kassebindingsregler o.s.v.

Det andet afsnit af Marshallplanperioden kan afgrænses med datoer, for det går fra 18. september 1949 da den britiske og danske devaluering fandt sted, til 25. juni 1950 da Koreakrigen begyndte. Det drejede sig altså kun om 9 måneder, men devalueringen på 30% af £ og kr. eller omvendt udtrykt en stigning i dollarkursen på 44% fik stor direkte betydning for forløbet af dansk økonomi. Den satte også gang i den europæiske handelsliberalisering og arbejdet for bedre betalingsordninger, og den blev altså et vendepunkt i udviklingen. Indtil da havde den amerikanske indsats været den dominerende bestanddel af Marshallplansamarbejdet. Fra nu af får det europæiske samarbejde en hurtig stigende indflydelse også på Danmarks økonomi.

Vi har talt en hel del om devalueringen den 18. september 1949. Det er klart at USA i sommeren 49 pressede på for at få en sådan devaluering. Derimod kan man rolig sige, at Englands europæiske partnere i OEEC blev holdt i uvidenhed til det sidste. Den danske Nationalbank fik lør-

dag den 17. kl. 17 besked fra Bank of England om, at devalueringen ville blive offentliggjort søndag aften kl. 21., og Nationalbanken underrettede regeringen. Så kom hele den sædvanlige runde af møder i løbet af søndagen med de politiske partiers repræsentanter og erhvervsorganisationernes folk o.s.v. Men regeringen støttet af Venstre var ikke i tvivl om, at man skulle følge £ helt ud. Handlingsforløbet fulgte altså ikke Marshallsamarbejdets spilleregler, men at selve devalueringen var et fornuftigt skridt henimod en bedre balance mellem Vesteuropa og USA har vi drøftet. Det er også blevet sagt at det, der foregik, i virkeligheden mere var en revaluering af dollar over for næsten hele den øvrige verden, end det egentlig var en devaluering af £, for næsten alle fulgte jo £, omend nogle, som Frankrig, kun delvis.

Danmarks bytteforhold forringedes mere end de fleste andre devaluerende landes. vi havde langtidsaftalerne med England, og vi købte i usædvanlig høj grad vore råvarer til landbrug og industri for dollar og disse varer steg jo målt i kr. Bytteforholdet forringedes fra august 49 til juni 50 med 18%, mens til sammenligning både Norge og Sverige og Finland i kraft af deres råvareeksport havde uændret, ret uændret eller endog forbedret bytteforhold i den periode.

Men samfundsøkonomisk afbødendes forringelsen i væsentlig grad ved, at mange af disse varer skulle købes for Marshall-dollar, og Marshall-dollarne holdt jo trit med prisstigningen. Beløbet af Marshall-dollar kunne således finansiere en lige så stor import som før devalueringen. Derfor må man vel sige, at min konklusion for tiden op til devalueringen stort set også må gælde disse 9 måneder indtil sommeren 50.

Derimod skete der noget meget afgø-

rende med Koreakrigens udbrud. Oprustningen tog fart, det internationale prisniveau gik kraftigt i vejret, så vores bytteforhold forringedes yderligere udover hvad devalueringen havde medført. Som jeg allerede har citeret fra udenrigsministeriets redegørelse, kan man ane et regnestykke, der siger at forringelsen i bytteforholdet i årene 50/51 sammenlignet med 49 kostede os ca. det samme antal kroner som Marshallhjælpen indbragte, hvad nu sådan en beregning i øvrigt er værd. Koreakrigen førte meget hurtigt til kontraktive foranstaltninger. Nationalbanken satte to gange diskontoen i vejret. Den første var en forhøjelse fra 3½ til 4½ % og den anden fra 4½ til 5% i hhv. juli og november 1950, og i løbet af vinteren 1949 1950/51 kom det effektive renteniveau for obligationer helt op på 5%. Det var tider. Vi har også talt om, at man deliberaliserede til en vis grad, uden at det vel fik den store betydning i sommeren 1950.

En virkning af disse kontraktive foranstaltninger var at arbejdsløsheden voksede, og vi fik som før nævnt en arbejdsløshed på 12½ % i 52, markant højere end noget andet år i nabolaget. Fra sommeren 51 begyndte bytteforholdet atter at forbedres og året 51 var faktisk ikke langt fra ligevægt på betalingsbalancen som helhed, men stadig med et betydeligt underskud på dollarbalancen.

Konklusionen må være at dollarproblemet blev holdt i skak så længe Marshallhjælpen var der, men løst var det ikke blevet, og stigningen i eksporten til dollarområdet havde været skuffende. Når importen ikke var højere end den var, hang det, som nu flere gange sagt, sammen med, at vor egen produktion af landbrugsråvarer var større end man havde kunnet vente, så hen imod tidspunktet for Marshallhjælpens ophør tegnede der sig derfor den situation, at en dansk løsning

af dollarproblemet syntes at være uløseligt knyttet til en europæisk løsning. Det er lidt mærkeligt, at udenrigsministeriet skriver, at vi må selv løse vort dollarproblem i pjecen fra 52. Man må vel sige, at vi kunne meget vanskeligt løse vort dollarproblem. Men som led i en international løsning og kun på den måde kunne det på rimelig vis løses, og derfor var det en afgørende ting, at, da selve Marshallhjælpen hørte op, fortsatte samarbejdet i OEEC.

Nationalbankdirektør Svend Andersen skrev i en fjerde publikation fra udenrigsministeriet, nemlig et særtryk af Udenrigsministeriets Tidsskrift ved 20-året i 1967: »Den gradvise frigørelse af det europæiske betalingssamkvem i årene fra 47 og fremefter med den fulde konvertibilitet som kronen på værket forbliver et af Marshallhjælpplanens betydeligste resultater. Grunden blev lagt ved Marshallhjælpen, uden hvilken dollarknaphedens overvindelse var blevet en væsentlig mere brydefuld og langsommelig proces. Ikke mindst Danmark, hvis valutastilling efter krigen var yderligere svag, og for hvis traditionelle handelsmønster bilateralismen var overordentlig skadelig, har årsag til at give udtryk for stor taknemmelighed for denne indsats. »I samme nummer af udenrigsministeriets jubilæumstidsskrift skriver daværende stats- og udenrigsminister Jens Otto Krag: »der er siden skabt mange internationale hjælpeprogrammer, men endnu er kun det økonomiske samarbejdsprogram, der var George Marshalls plan, gået over i historien som en erklæret succes. Det skyldes næppe så meget hjælpens størrelse. Marshallplanen lykkedes først og fremmest fordi den var et nøje samordnet program, hvis hele virkeliggørelse beroede på et nært samarbejde.«

Bortset fra de særlige mindedage i 57 og 67 og nu altså i 87, gik Marshallplanen

ellers hurtigt i glemmebogen. Jeg kan som eksempel nævne, at det såkaldte samordningsudvalg i vinteren 1955/56 skrev en betænkning, som blev indledt med nogle sider om den økonomiske udvikling i Danmark i de første 10 år efter krigen. Heri forekommet ordet Marshallplan eller Marshallhjælp overhovedet ikke. Som bekendt blev, da valutakonvertibiliteten var blevet gennemført, også OEEC lavet om til OECD, og Thorkil Kristensen sad som fungerende generalsekretær for bordenden under de forhandlinger der førtes herom i slutningen af 50'erne.

For mig at se, og det skal være min slutbemærkning, er der en forlængelse af perspektivet fra Marshallplanen i den filosofi, hvormed man til at begynde med tog fat på bistanden til udviklingslandene. Det skulle være hjælp til selvhjælp. Det husker jeg klart fra mine egne år som formand for danske ulandsstyrelse fra 1962 til 68. Men vi må jo erkende, at mange senere erfaringer har vist at her fungerede filosofien gennemgående ikke. Her i Europa havde vi et produktionsapparat og en know-how. Vi manglede nogle råvarer, vi manglede nogle nye maskiner, vil skulle have moderniserede uddannelser, og teknik, men fik man lidt bistand til at komme over den hurdle, så fungerede systemet, og med lidt amerikansk pression over sig kunne man også få et økonomisk samarbejde med relativt liberale spilleregler til at udvikle sig rimelig godt i Europa. I Afrika og i mange andre af den 3. verdens lande manglede simpelthen og mangler stadig hele det fundamentale grundlag for, at den strategi kunne gentages med succes. Ja, man manglede sågar noget så fundamentalt som overhovedet at have erfaring i politisk selvstyre. Marshallplanen viste sig at være et eengangsfænomen knyttet til en bestemt del af verden i en be-

stemt situation. Modellen lod sig ikke genbruge andet steds og under andre forudsætninger.

Debat

På spørgsmål fra *Erik Ib Schmidt* blev det drøftet, om traktoreringen af dansk landbrug var et resultat af et amerikansk ønske om at støtte den amerikanske traktorindustri eller, om det udsprang af behov i det danske landbrug. Både *Poul Nyboe Andersen* og *Viggo Andersen* mente, at traktoreringen skete efter stærke ønsker i dansk landbrug især fra mellemstore og store landbrug og at der ikke her lå noget amerikansk pres.

Ernst Klæbel: Når vi taler om betydningen for dansk økonomi af Marshallhjælpen, skal det inddrages, at den hjælp, de øvrige vesteuropæiske lande fik, betød, at deres produktion, forbrug, eksport og import blev forøget, og dermed blev der skabt basis for udvikling af dansk erhvervsliv. Det bør også fremhæves, at liberaliseringen i 1950'erne gjorde integrationen i EF nemmere for dansk erhvervsliv. Tilsvarende gjorde det internationale økonomisk politiske samarbejde i OEEC integrationen i EF lettere. Man havde fået uddannet en embedsmandsstab, der kunne klare opgaven og havde erfaringer, og man havde fået vænnet det danske samfund til at være en del af det større internationale samfund.

Ole Karup Pedersen rejste spørgsmålet, om ikke Marshallplanen var en slags forløber for de følgende årtiers bistandspolitik over for andre lande, hvor overførsler af penge, teknik osv. følges af en form for pression på modtagerlandenes økonomiske politik.

Poul Nyboe Andersen så en klar forskel

mellem Marshallplanen og senere programmer i det forhold, at det ikke siden var lykkedes at skabe et virkeligt samarbejde af praktisk økonomisk politisk karakter mellem grupper af modtagerlande, og at det har knebet med at få en proces igang, der fører til selvhjulpethed som resultat af støtten.

Viggo Andersen fremhævede her som årsag, at landene i den 3. verden i dag, til forskel fra de vesteuropæiske lande i Marshallplan-perioden, i vid udstrækning manglede institutionelle og strukturelle forudsætninger for produktionsudvikling og økonomisk udvikling.